

SUMMARY

Antonishuna V. The basis of forming creativity of the children of preschool age.

In the article the theoretical analysis of scientific researches on issue of the age-related features of development of creativity of the children of preschool age is conducted. We consider the connection of creativity with other cognitive processes (perception, imagination, intellectual ability) and the emotional sphere of the individual. It is emphasized that the degree of development of visual and imaginative thinking determines the success of the transition to more advanced forms of conceptual thinking and have an impact on complications and improve handling images that reflect different properties and relation of objects (spatial, temporal, causal, etc).

In scientific works of the last years the features of thinking of preschool children sanctified to research, that becoming of imaginary experimentation as a specific cognitive reception is begun with the real, outwardly-practical experimentation that appears already in early age. Thus a child shows an increase curiosity, ingenuity and zeal at consideration of the object. In such a display of cognitive activity the researchers see the beginning of creativity.

The article exposes wide possibilities before a child, it allows to show not only originality in tasks on drawing, at the stowage of fairy-tales and stories but also is the basis of exit of thinking outside the set context. A capacity for work has the root in interest of child in the subject world of near to him people, in an orientation on a novelty, in primary experimentation with toys, in curiosity. For this purpose a modern child needs many-sided progress according to the possibilities, developing his creative capabilities of subject environment of activity that incarnates in itself aims and values of his development. For providing of reliable development of a child the unity of developing of a subject environment is necessary, which is rich in content communication with adults.

The subject environment on the whole or its separate fragments is always the field of child's activity, the objects, terms and facilities gaining end, that is set by a subject environment. A favourable developing subject environment designs the development of a child. It must objectively go through the maintenance and properties to create terms for activity of every child, to target actual physical and psychical development and perfection, to provide the zone of the nearest creative development.

Key words: *creativity, preschool age, creative activity, creative capabilities, divergence thought.*

УДК 376.1+613

І. П. Багрій

Національний університет «Львівська політехніка»

ПРО ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК РОЗВИТКУ НАУКИ ПРО ЗАНЯТІСТЬ І ЗАНЯТТЄВОЇ ТЕРАПІЇ НА ШЛЯХУ СПРИЯННЯ ЗДОРОВ'Ю ЛЮДИНИ

У статті розглядаються питання, що стосуються становлення й розвитку науки про занятість (англ. – Occupational Science) за кордоном, призначенням якої є вивчення людини як заняттєвої істоти, свідчить про необмежений характер людської занятості, що змінюється й розвивається відповідно до впливу середовища та потреб людини. Основна увага зосереджена на представленні науки про занятість як академічної дисципліни. У контексті розвитку цієї науки розглядається також професія «ерготерапія» (англ. – Occupational Therapy). Зроблено наголос на їхньому взаємозв'язку на шляху сприяння здоров'ю людини.

Ключові слова: *наука про занятість, академічна дисципліна, заняттєва терапія, сприяння здоров'ю.*

Постановка проблеми. Добробут населення країни залежить від різноманітних чинників, одним з основних серед яких є рівень громадського здоров'я населення цієї країни. Громадське здоров'я розглядають як стан суспільства, що забезпечує умови для способу життя людей, не обтяженого захворюваннями, фізичними та психічними розладами.

На відміну від зарубіжних країн, де моделі визначення громадського здоров'я є добре розробленими й ретельно досліджуваними, українська модель вивчення питань здоров'я населення перебуває на шляху її формування. Замість використання цілісного (біопсихосоціального) підходу у визначенні громадського здоров'я населення України науковці опираються, насамперед, на медичні показники (захворюваність, фізичний розвиток, робота закладів охорони здоров'я та ін.). Натомість, причини виникнення соціально-небезпечних захворювань і шляхи боротьби з ними потрібно шукати саме в соціально-економічному й політичному середовищі держави. Важливим є аналіз таких соціально-економічних чинників, як зайнятість, рівень безробіття, розподіл доходів населення, витрати на охорону здоров'я та соціальну активність людей. Для забезпечення високого рівня громадського здоров'я населення необхідним є формування можливостей розвитку соціальних систем підтримки й самореалізації людей у професійній сфері. Показники здоров'я та добробуту народу мають бути візитною карткою соціально-економічного розвитку держави та культурно-духовної зрілості суспільства.

Аналіз актуальних досліджень. Усесвітня Асамблея охорони здоров'я (World Health Assembly), яка відбулася 1977 року, офіційно визнала, що найбільшу увагу необхідно приділяти впливу соціального й економічно-продуктивного чинників як важливих аспектів здоров'я. Ця пропозиція, підтверджена представниками 134 націй, стала відомою як Декларація Алма Ата (Declaration of Alma Ata) [2, 6].

Наприкінці 1980-х років учені з університету Південної Каліфорнії (США), на чолі з Елізабет Йеркс, заснували першу докторську програму в галузі науки про занятість (англ., Occupational Science). Ця подія ознаменувала народження нової академічної дисципліни, спрямованої на вивчення людини як заняттєвої істоти. Спочатку наука про занятість описувалася як така, що вивчатиме явища занятості в повному обсязі без їхнього застосування у практиці заняттєвої терапії (Occupational Therapy), проте з часом забезпечить формування основоположних знань для неї [1, 57; 5, 270].

Одразу після цього взаємозв'язок заняттєвої терапії та науки про занятість викликав жваве обговорення серед фахівців. В основі дискусій

висувалися різноманітні версії стосовно подальшого розвитку науки про занятість. У той час лідери в цій галузі наукових знань стверджували, що дисципліна знаходилася в небезпеці, оскільки кожен по-різному вбачав фундамент її наукових досліджень. Учені сперечалися, проте кожен відстоював саме свою парадигму. Дебати, що спричинилися народженням науки про занятість, тривали ще довго. Наприклад, 2002 року на конференції Всесвітньої федерації заняттєвої терапії (World Federation of Occupational Therapists) піддали критиці питання стосовно того, якою мірою наука про занятість спричинилася до розроблення знань про занятість. Стверджували, що в той час, як наука визначається як дисципліна, на передньому плані перебуває розвиток знань про занятість, однак інформація, що надається заняттєвими науковцями, не відповідає цій вимозі. Дехто робив спроби продемонструвати те, що більшість знань про занятість від самого початку накопичувалися вченими за межами цієї науки. Висували припущення, що наука про занятість повинна обов'язково переорієнтувати свої зусилля на основу професії, а не на основу розвитку знань як дисципліни [1, 58–60; 5, 271–280].

Огляд досліджень опублікованих у журналі «Наука про занятість» (Journal of Occupational Science) виявив відмінні інтереси поряд зі схильністю до досліджень на основі індивідуальних підходів і ставлень до практики заняттєвої терапії [1, 56–58; 6, 136–140; 8, 83–93]. Деякі з науковців намагалися дослідити рід занять, природу науки про занятість і здоров'я [6, 140–146; 7]. Мало хто звертав увагу на вивчення занятості в традиційних економічних і соціальних значеннях, на те, як саме вони можуть використовуватися для того, щоб кинути виклик ідеології та мобілізувати опір політичному й економічному пануванню [4, 145]. Більшість учених використовували якісний, а не кількісний підхід, проте лише деякі з них досліджували найбільш спірні соціальні питання, пов'язані зі здоров'ям [2, 3–4; 3, 412–416; 4, 145; 5, 270–280; 7].

Мета статті. На основі аналізу зарубіжних джерел представити та описати становлення й розвиток науки про занятість (Occupational Science) за кордоном. Основна увага зосереджена на: висвітленні науки про занятість як академічної дисципліни, її змісті, завданнях і відношенні до здоров'я людини; представлені взаємозв'язку дисципліни та професії – науки про занятість і заняттєвої терапії (Occupational Therapy).

Виклад основного матеріалу. У кожній частині земної кулі все частіше повідомляють про наслідки заняттєвої та соціальної хвороби (війна, тероризм, масові заворушення, екологічна розруха, голод, бездомність,

токсикоманії, шкільні прогули, безробіття, шахрайство, залежність від держави та відсутність соціального забезпечення, розпад сім'ї, самогубство, агресія й насильство). Однією з причин таких захворювань є недостатнє розуміння фундаментального значення занятості для здоров'я людини на рівні цілісного організму. Інший недолік – неприйняття розуміння, що його Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) намагається довести до відома уряду, практикуючих лікарів і населення протягом уже майже трьох десятиліть [2, 5]. Крім того, роль занятості з точки зору соціального, фізичного та психічного здоров'я так погано розуміють, тому що вона значною мірою ігнорується і не має достатніх ресурсів для вивчення. Заняттєві вчені здобувають докази з багатьох джерел і завжди мають на увазі цілісну заняттєву перспективу. На думку Енн Вілкок, здоров'я та благополуччя мільйонів людей можуть бути поліпшені, якщо діяльність і її інтерпретація будуть здійснюватись ефективно. Докази можна знайти в історії, в дослідженнях у галузі охорони здоров'я, в директивах ВООЗ, які є важливим ресурсом у сфері занятості, проте не завдяки термінології, що використовується [2, 5]. Визнані напрями сприяння здоров'ю та благополуччю людини все частіше опираються на важливість того, що людина робить, переживає й відчуває під час діяльності, охоплюючи потенціал, значення та передумови виживання.

Джон Локк (1632–1704 рр.), англійський філософ і лікар-самоук, висунув версію про те, що тільки три науки необхідні людині, щоб досліджувати, відкривати та зрозуміти світ, наскільки це можливо. До цих трьох наук віднесено біологічну (biological), заняттєву (occupational) і комунікативну (communication). У сукупності вони забезпечують картину діяльності людини відповідно до її фізіології, біологічної спадковості та потреб навколишнього середовища. За Дж. Локком, другою з трьох наук є етика (а не заняття), оскільки «Вона нам, як раціональним істотам, допоможе використовувати наш факультатив на те, до чого ми найбільш пристосовані й буде вказувати нам на те, як саме. Раціональне використання нашої власної занятості лежить у тих запитках і в тому роді занять, що найбільше відповідають нашій природній сутності та несе в собі наш найбільший інтерес» [3, 414].

На початку розвитку науки про занятість Елізабет Йеркс передбачала, що «як фундаментальна наука, наука про занятість вільна проводити найширші й глибокі дослідження, що стосуються людини як актора, який пристосовується до викликів оточення через використання навичок і можливостей організації або категорії занятості. Отже, наука про занятість

не обмежена у своєму розвитку стосовно того, як накопичені нею знання будуть застосовані в клінічній практиці заняттєвої терапії. Такого роду свобода має важливе значення в забезпеченні існування науки для вивчення потенційно плідної лінії пізнання й перспективи, що, у свою чергу, сприятиме не тільки заняттєвій терапії на шляху її розвитку, але й іншим наукам» [2, 3–8; 3, 413–415].

Протягом майже 20 років доктор Енн Вілкок як заняттєвий науковець, дослідник заняттєвого здоров'я, педагог заняттєвої терапії та історик вивчала занятість і дійшли висновку, що занятість і здоров'я нероздільні [2, 3]. Однак легко випустити з уваги невіддільні явища. Це може бути однією з причин, чому вплив занятості на здоров'я людини сьогодні часто не беруть до уваги в медицині. Проте багато різноманітних дисциплін вивчали й продовжують вивчати аспекти занятості, і з'являється все більше доказів взаємозалежності занятості та здоров'я. Важливою функцією науки про занятість є зведення разом усіх цих доказів.

Доктор Енн Вілкок є автором п'яти книг. Вона отримала низку престижних нагород міжнародного рівня та виступила із основними доповідями в Австралії, Новій Зеландії, Канаді, Великобританії, Японії, Таїланді та США. Особливістю її кар'єрного зростання була розробка науки про занятість в якості міжнародно визнаної дисципліни, а також започаткування цієї науки в Австралії. Дослідниця заснувала Журнал науки про занятість (*Journal of Occupational Science*), скликала Перший австралійський симпозіум науки про занятість та була обрана президентом Міжнародного товариства заняттєвих науковців (*International Society of Occupational Scientists*) [2, 4].

Концепція науки про занятість зацікавила Енн Вілкок своїм цілісним характером, оскільки вона об'єднує всі аспекти того, що людині потрібно або вона зобов'язана робити, щоб вижити, зберегти здоров'я та благополуччя; те, про що людина думає та що впливає на її розвиток і вдосконалення; приналежність людини до товариств і культури, а також тим, що ця наука дозволяє дослідити аспекти багатьох інших дисциплін. Енн Вілкок ніколи не передбачала, що наука про занятість буде обмежена заняттєвою терапією, хоч і не сумнівалася, що вони можуть розглядатися як цілісне явище. Заняттєва терапія як сфера професійної діяльності ставить за мету зрозуміти характеристики занятості кожної людини, ознайомитися з бажаннями й потребами людини та створити сприятливі умови для її залучення до реалізації важливої для неї занятості [1, 56–57]. Енн Вілкок зосереджувалася на тому, щоб викликати соціально-політичні зміни на

найвищому рівні з точки зору поліпшення фізичного, психічного й соціального здоров'я всіх людей та добитися великих змін у інтересах усього людства [2, 4–5].

Книга Рене Дюбо, що називається «Міраж здоров'я», описувала еони (тобто довготривалі періоди часу), що перетнули кордони культури та віри й безпосередньо підштовхують до вивчення зайнятості та її різних аспектів по відношенню до питань здоров'я. Ця велика робота дає початок розуміння невлесного характеру здоров'я та багатьох способів того, як це може бути описано. У цій роботі також запропоновано широкий спосіб розгляду, як усе те, що люди виконують, може бути визнане частиною людського існування й стосуватися здоров'я або захворювання фізичного, розумового, духовного й соціального характеру. Книга наштовхує на думку, що «природне» здоров'я та занятість можуть розглядатися як тотожні поняття. Необхідність брати участь у зайнятості є невід'ємною частиною вроджених біологічних систем, спрямованих на виживання та здоров'я людини. Змінний потенціал осіб для реалізації різної зайнятості є результатом генетично успадкованої ними здібності, а виявлення й виконання зайнятості змінюють екосистеми та соціально-культурне середовище людини, у якому вона живе [7].

На думку Д. Рудман і Д. Фок, наука про занятість буде «живою академічною дисципліною зі спільною ідентичністю, яка має структуру й форму, але також динамічний і мінливий характер, заснований на чутливості до контексту й постійній рефлексивності, що ставить під сумнів власні цінності та дослідження» [6, 138]. З моменту свого створення наука про занятість була зображена як дисципліна, що має унікальний фокус дослідження, а саме занятість. Протягом усієї історії як науки про занятість, так і заняттєвої терапії багато хто намагався окреслити визначення поняття «занятість» так, щоб утримувати їх у постійному й невід'ємному зв'язку (К. Крістіансен, Х. Полатайко). Можливо, це пов'язано з багатофакторним складним характером зайнятості, що вимагає комплексного підходу до вивчення, розуміння та пояснення її природних рис. Цей комплексний підхід повинен включати різні методики та концепції, тобто міждисциплінарність для вивчення особливостей людської зайнятості.

Наука про занятість покликана існувати й розвиватися як академічна дисципліна, що буде брати участь у континуумі генерації знань і дії в структурі роду занять по відношенню до місцевих і глобальних наслідків, які мають відношення до наукових кіл, політики й широкої громадськості [6, 136–137]. Вона характеризується різноманітністю та плюралізмом із

багатими і взаємними зв'язками в різних областях (рис.1), включаючи заняттєву терапію, але не обмежуючись нею.

Рис. 1. Дослідження людської занятості (за Д. Молк, Д. Лалібейте-Рудман, Х. Полатайко, 2004) [5, 277]

x – різноманітність академічних дисциплін, які сприяють розвитку науки про занятість;

ЗТ – заняттєва терапія;

∞ – символ безкінечності, що означає необмежений характер людської занятості.

Ф. Кларк, Е. Йеркс бачать цей зв'язок у вигляді синтезу міждисциплінарних знань про занятість із залученням науковців з інших галузей для того, щоб вони зробили свій внесок. Цей процес є взаємозумовленим, оскільки закликає також і заняттєвих терапевтів зробити свій внесок у інші дисципліни, одночасно не жертвуючи своєю власною дисциплінарною ідентичністю. Е. Йеркс під дисципліною розуміла відповідальність за епістемологію науки про занятість, прикладом чого є еволюційна біологія, антропологія й соціальна географія, та закликала до спільної з ними роботи [6, 137–140]. Різні визначення міждисциплінарності включають взаємодію між двома або більше дисциплінами для досягнення власних цілей. Міждисциплінарність може бути втілена та прийнята в багатьох відношеннях, як на інституційному, так і на інтелектуальному рівнях.

Отже, взаємодія різних дисциплін може сприяти критичному осмисленню та розширенню способів мислення про феномен, а саме занятість. З іншого боку, відсторонення дисципліни може призвести до звуження знань з цієї дисципліни, відсутності ідентифікування досвіду та дисциплінарної ідентичності. Це особливо актуально для нових дисциплін,

таких як наука про занятість, яка ще широко не визнається на академічних і громадських аренах. Взаємодія з іншими дисциплінами дає можливість науці про занятість використовувати більш складні розуміння занятості [6, 142].

Прийняття науки про занятість допоможе заняттєвим терапевтам думати, опираючись на дисципліну, а не на медичні терміни. Це є розширенням професійної галузі, яке свідчить про те, що людина має схильність хворіти не лише фізично, через розлади в тілі, але й піддається впливу професійних захворювань. У людей є «професійні потреби», які пов'язані з підтримкою здоров'я [3, 412–416]. Науковці ХХ століття визнають, що людству потрібна наука про занятість і необхідність у ній виникла вже давно. Якщо заняттєві терапевти працюють у якості провідників змін на шляху розвитку нової дисципліни, яка побудована на унікальних аспектах людського життя та здоров'я, вони зможуть реагувати й розвиватися відповідно до мінливості економіки та цінностей людства, що є дуже важливо на сьогоднішній день.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Громадське здоров'я належить до характеристик однієї з найважливіших якостей суспільства як соціального організму, що зводиться не лише до сукупності показників здоров'я окремих людей чи популяцій, а вважається ієрархічно вищим рівнем оцінки здоров'я, і для його характеристики використовуються відповідні показники. Важливим є аналіз соціально-економічного й політичного середовища держави, створення можливостей для розвитку соціальних систем підтримки та самореалізації людей у професійній сфері.

Виникнення й розвиток у світовому досвіді відносно молодій академічній дисципліни – науки про занятість (Occupational Science), призначенням якої є вивчення людини як заняттєвої істоти, свідчить про необмежений характер людської занятості, що змінюється й розвивається відповідно до впливу середовища та потреб людини. Наука про занятість характеризується ідентичністю й міждисциплінарністю, оскільки має у своїх дослідженнях унікальний фокус – «занятість», а саме заняттєва терапія є однією з професій, що сприяють розвитку цієї науки.

Значення впливу занятості на здоров'я людини сьогодні часто не беруть до уваги в медицині. Проте, багато інших різноманітних дисциплін вивчають різноманітні аспекти занятості, і, як наслідок, з'являється все більше доказів взаємовідносин між занятістю та здоров'ям. Важливою функцією науки про занятість є зведення разом усіх виявлених доказів. Заняттєві науковці повинні бути відкритими до невизначених реалій і форм заняттєвої терапії. Для того, щоб гарантувати, що знання про занятість

розроблені повною мірою, потрібно систематично допомагати вченим, а вони повинні регулярно перевіряти інформацію ВООЗ і ознайомлюватися з документами, що лежать в основі тих чи інших директив, оскільки це забезпечує доступ до джерел, що є надійними й авторитетними.

На сьогоднішній день інтерес залучення до заняттєвої терапії як професії перебуває на підйомі, і цьому сприяє діяльність багатьох навчальних закладів, які забезпечують професійну підготовку заняттєвих терапевтів у США, Канаді, Австралії та інших країнах. Питання професійної підготовки фахівців у галузі здоров'я до здійснення заняттєвої терапії набуває актуальності й в Україні, оскільки започаткування та розвиток науки про занятість, передусім, вимагає наявності кваліфікованих фахівців у цій галузі. Так, у Національному університеті «Львівська політехніка» розглядається можливість упровадження навчального курсу «Здоров'я та заняттєва терапія» для студентів магістерської програми напряму «Соціальна робота». Отже, подальші зусилля ми спрямовуємо на вивчення особливостей професійної підготовки фахівців до здійснення заняттєвої терапії. Крім того, у наших подальших наукових розвідках ми ставимо перед собою завдання виявити, чи належить наука про занятість до переліку наук про здоров'я (Health Sciences) в інших країнах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Lunt A. Occupational Science and Occupational Therapy: Negotiating the Boundary between a Discipline and a Profession / A. Lunt // *Journal of Occupational Science* : Australia, August 1997. – № 4 (2). – P. 56–61.
2. Wilcock Ann A. Occupation and Health: Are They One and the Same? / Ann A. Wilcock // *Journal of Occupational Science*. – 2007, April. – № 14 (1). – P. 3–8.
3. Wilcock Ann A. Occupational Science: the Key to Broadening Horizons / Ann A. Wilcock // *British Journal of Occupational Therapy*. – 2001, August. – № 64 (8). – P. 412–417.
4. Loomis D. Time for global occupational health / D. Loomis // *Occup Environ Med*. – 2010, March. – № 67 (3). – 145 p.
5. Molke Daniel K. The promise of occupational science: A developmental assessment of an emerging academic discipline / Daniel K. Molke, Deborah Laliberte-Rudman, Helene J. Polatajko // *Canadian Journal of Occupational Therapy*. – 2004. – P. 269–280.
6. Rudman Debbie L. A Vision for Occupational Science: Reflecting on our Disciplinary Culture / Debbie L. Rudman, Silke Dennhardt, Daniel Fok // *Journal of Occupational Science*. – 2008. – № 15 (3). – P. 136–146.
7. Dubos R. *Mirage of Health* / R. Dubos. – Library of Congress Cataloging-in-Publication Data, 1996. – 285 p.
8. Dickie V. Occupation as Transactional Experience: A Critique of Individualism in Occupational Science / Virginia Dickie, Malcolm P. Cutchin & Ruth Humphry // *Journal of Occupational Science*. – 2006, April. – № 13 (1). – P. 83–93.

РЕЗЮМЕ

Багрий И. П. О взаимосвязи развития науки о занятости и эрготерапии на пути содействия здоровью человека.

В статье рассматриваются вопросы, касающиеся становления и развития науки о занятости (англ. – Occupational Science) за рубежом, основной целью которой является изучение человека как занятого существа, свидетельствует о неограниченном характере человеческой занятости, которая изменяется и развивается соответственно влиянию среды и потребностей человека. Основное внимание сосредоточено на представлении науки о занятости как академической дисциплины. В контексте развития этой науки рассматривается также профессия «эрготерапия» (англ. – Occupational Therapy). Сделан акцент на их взаимосвязи на пути содействия здоровью человека.

Ключевые слова: наука о занятости, академическая дисциплина, эрготерапия, содействие здоровью.

SUMMARY

Bagrii I. On the relationship of the development of occupational science and occupational therapy on the way of human health promotion.

In the article, the issues related to the formation and development of Occupational Science (in Ukrainian, «nauka pro zaniatist'») abroad are considered. The main focus is placed on presenting Occupational Science as an academic discipline. In the context of the development of this science, the profession of Occupational Therapy (in Ukrainian, «zaniattieva terapiya») is also considered. Their relationship in the promotion of human health is accentuated.

Occupational Science is focused on the study of human beings being occupied. The emergence and development of the world experience of this relatively young academic discipline, is the evidence of unrestricted employment of human nature that is changing and evolving due to the environment and basic needs. Occupational Science is characterized by interdisciplinarity and identity, as it has its unique research focus – occupation and Occupational Therapy is one of the professions that contribute to the development of this science. For today interest of bringing in therapy as is a profession on getting up, and it is assisted by activity of many educational establishments, that provide professional preparation of internists in the USA, Canada, Australia and other countries.

The impact of occupation on health is often neglected in medicine. However, many disciplines study various aspects of occupation and, as a result, there are a lot of evidence of the relationship between occupation and health. An important function of Occupational Science is bringing together all the identified evidence.

Occupational Science helps occupational therapists in thinking relying on the discipline and not on the medical terms. It is an extension of the professional field, which indicates that a person has a tendency to feel bad not only physically, because of disturbances in the body, but is exposed to occupational diseases. People have «professional needs» associated with health maintaining. Occupational therapists who advocate changes in the development of Occupational Science can react and evolve themselves according to the vicissitudes of the economics and human values that are very important nowadays.

Key words: Occupational Science, academic discipline, Occupational Therapy, health promotion.